

Ładykowski, Paweł

"Kultura Ludowa Mazowska i Podlasia. Studia i materiały", t. I, pod red. A. Stawarza, Warszawa 1996; t. II, pod red. A. Kołodziejczyka, A. Stawarza, Warszawa 1997; t. III, pod red. A. Kołodziejczyka, A. Stawarza, Warszawa 1999; t. IV: "Prześmiewanie świata. O przebierańcach zapustnych na (...)"

Rocznik Mazowiecki 13, 291-293

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kultura Ludowa Mazowska i Podlasia.***Studia i materiały, t. I, red. A. Stawarz,*****Polskie Towarzystwo Ludoznawcze (PTL), Ludowe
Towarzystwo Naukowo-Kulturalne (LTN-K), Warszawa
1996; t. II, red. A. Kołodziejczyk i A. Stawarz, PTL, LTN-K,****Warszawa 1997; t. III, red. A. Kołodziejczyk i A. Stawarz,
PTL, LTN-K, Mazowieckie Towarzystwo Kultury (MTK),
Warszawa 1999; t. IV, T. Baraniak, *Prześmiewanie świata.******O przebierańcach zapustnych na północno-zachodnim******Mazowszu, PTL, LTN-K, MTK, Warszawa 1999***

Kultura Ludowa Mazowska i Podlasia to seria wydawnicza, do której z pewnością warto sięgać, by w sposób systematyczny poznawać tytułowe regiony. Już pierwszy tom z roku 1996 zapowiadał wyraźnie kierunki poszukiwań. We wstępie można zapoznać się z *credo* przyświecającym twórcom. Wyraża ono wyraźnie cele oraz zamierzenia jego pomysłodawców i autorów: „Naszym zamiarem jest uczynienie z tego wydawnictwa płaszczyzny prezentacji wyników różnorodnych badań nad przeszłością kultury ludowej” (s. 3).

Tym samym środowisko inicjujące materializuje formułę dyskusji przenosząc ją na łamy wydawnictwa. Jest w nim miejsce m.in. na prezentacje szkiców i opracowań naukowych, zapisu etnograficznych badań terenowych, dokumentacji architektury ludowej, dworskiej, jak i sakralnej. Również nie obca autorom jest tematyka współcześnie zachodzących zmian na tym obszarze. Problematyka kolejnych numerów potwierdza przyjęte założenia. Twórcy tego pisma nie ograniczyli się do własnego środowiska, od początku zachęcając innych do współpracy, a przede wszystkim etnologów, etnografów, regionalistów, folklorystów, historyków i socjologów. Wszystkich tych, którzy z racji zainteresowań oraz wykonywanych profesji mogą i chcą dzielić się swoją wiedzą oraz pasją. „Wydawnictwo jest adresowane nie tylko do profesjonalnych badaczy, znawców problematyki kultury ludowej. Chcemy, by dobrze służyło także nauczycielom, miłośnikom regionu, pracownikom oraz animatorom kultury” (s. 3).

Z wydanych dotychczas czterech tomów wyłania się bardzo ciekawy obraz Mazowsza i sąsiedniego Podlasia. W zamieszczonych dokumentach przybliżono zarówno niedawną przeszłość, jak i współczesność. W efekcie autorzy uniknęli jednoznacznego zaszufladkowania, tak jeśli chodzi o dokumentowany okres, jak i kierunki zainteresowań. Tematy poruszane w prezentowanych opracowaniach łączą przeszłość z teraźniejszością, kulturę duchową z kulturą materialną. Artykułowane na początku *credo* pozostało rzetelnie wypełnione treścią. Wraz z poznawaniem kolejnych tomów, ukazujących się w latach 1997 i 1999, omawiany obszar jawi się czytelnikowi jako wielobarwna mozaika. Składają się nań opisy obyczajów oraz charakterystyki zamieszkujących te tereny licznych grup etnicznych i religij-

nych. Już pierwszy tom otwiera opracowanie wprowadzające do badań etnicznych na wymienionym w tytule obszarze. Poprzez zamieszczanie bogatych adnotacji informujących o tych wszystkich „obcych przybyszach”, którym było po drodze w wędrówce przez Mazowsze i Podlasie, a którzy wzbogacali swoją obecnością pejzaż regionu, tom wyznacza już od początku jedną z płaszczyzn, na której będzie dochodziło do wymiany wiedzy i myśli poszczególnych autorów — „wieloetniczność” Mazowsza i Podlasia. To, co w tomie pierwszym było sygnalizowane poprzez wprowadzenie w zagadnienie mazowieckiej i podlaskiej etniczności, znalazło pełniejsze rozwinięcie w drugim z roku 1997. Można tam przeczytać opracowania odnoszące się do studiów etnohistorycznych oraz artykuły dotyczące kultu zmarłych i obrzędów pogrzebowych, praktykowanych przez Tatarów litewsko-polskich na południowym Podlasiu, czy też rusińskich problemów etnokonfesyjnych. Również ciekawie dokumentowana jest obecność Niemców we wsiach i miasteczkach Mazowsza od połowy XIX w. Ta nowa grupa narodowa dość szybko i konsekwentnie wypełniła wolną przestrzeń w lokalnej infrastrukturze mazowieckiej, wnosząc wraz z etnicznym, również religijnym (ewangelicy) element kulturowego krajobrazu. Realizując konsekwentnie program ukazywania Mazowsza i Podlasia pod kątem etnicznym i religijnym, także i w tomie trzecim z roku 1999 zamieszczono artykuł wzbogacający informacje dotyczące wytyczonej problematyki, a odnoszące się tym razem do Mennonitów oraz do zjawiska osadnictwa holenderskiego na części ziem polskich.

Kolejnym istotnym kryterium, według którego twórcy periodyku klasyfikowali poruszane zagadnienia, jest obrzędowość w kontekście religijnym. Jest tu miejsce na tematy, chciałoby się powiedzieć, klasyczne z punktu widzenia opisu etnograficznego, bez których trudno byłoby wyobrazić sobie omawianie tej ważnej dziedziny życia, jak i lokalnych ciekawostek, np. zapustnego „oddawania porodu”. Ten żmudny opis poszczególnych świąt w rocznym cyklu obrzędowym, jest prezentowany przystępnie i zajmująco. Wydobywa cały kontekst kulturowy, bez którego opis świątecznych wydarzeń byłby suchy i nie przemawiający do czytelnika. Zaś sami mieszkańcy Mazowsza i Podlasia, ci niedysyjsi i ci nam współcześni, stają się bliżsi, a ich religijność, stosunek do wyznawanej wiary oraz tradycji pozwala na dopełnienie wizerunku mieszkańców opisywanych ziem.

Inną płaszczyzną, po której z wprawą znawców przedmiotu poruszają się autorzy, jest szeroko rozumiana sztuka ludowa. Jest tu miejsce na wyroby rękodzielnicze, plastykę zdobniczą w powiązaniu z obrzędowością oraz upiększanie strojów i zabudowań gospodarczych. W ten sam sposób dokumentowane są zapisy dokonania wiejskich poetów.

Kolejnym stałym elementem konsekwentnie systematyzującym i konstruującym czasopismo jest opis wraz z załączoną dokumentacją architektury ludowej, szlacheckiej i sakralnej. W artykułach dotyczących tego zagadnienia odnaleźć można bogaty materiał umożliwiający odtworzenie architektonicznego krajobrazu z ubiegłych stuleci. Również dokumentacja tego, co pomimo różnych kolei losu, przetrwało po dzień dzisiejszy stanowi ważny przyczynek do poznawania otaczającej

nas infrastruktury. Jest najlepszym z możliwych przewodników po unikalnych zabytkach budownictwa tego obszaru.

Należy odnotować odmienny charakter tomu czwartego, zatytułowanego *Prześmiewanie świata. O przebierańcach zapustnych na północno-zachodnim Mazowszu*, który w całości jest autorstwa Tadeusza Baraniaka. Jest to praca powstała na podstawie materiałów zebranych podczas badań terenowych prowadzonych pod koniec lat 80., a sięgająca retrospektywą przełomu XIX i XX w. Materiał usystematyzowano w sposób chronologiczny, opisując genezę karnawału i zapustów oraz ich funkcji, następnie dokonano konfrontacji ze współcześnie zebranymi materiałami terenowymi, pochodzącymi z północno-zachodniego Mazowsza. Zasadniczą treść pracy stanowi opis kreowanych postaci oraz scen dramatycznych odgrywanych przez przebierańców. Autor poddaje materiał próbie interpretacji, odczytując kontekst społeczno-kulturowy zwyczaju przebierania się, odnajduje uzasadnienie i sens zapustnego świata na opak.

Do zupełnie innego rodzaju zagadnień, będących obok wyżej zarysowanych dziedzin opracowanych w kolejnych numerach, należą opisywane w artykułach zjawiska dotyczące m.in. higieny wsi podlaskiej i lecznictwa ludowego. Relacjonowana w trzecim tomie korespondencja Zygmunta Glogera i Tymoteusza Łuniewskiego stanowi dobry prognostyk na przyszłość. Korzystając z tego typu źródeł, jak właśnie korespondencje znanych pasjonatów Mazowsza i Podlasia, czasopismo bardzo by zyskało. Zazwyczaj jest to nieprzebrane morze zasłyszanych niegdyś anegdot, przypowieści oraz informacji historycznych, dzięki którym współczesny krajobraz mentalny wielce się wzbogaca.

Odnosząc się do tekstów pisanych o Mazowszu i Podlasiu podkreślić należy wagę poruszanej problematyki, dotyczącej szlachty mazowieckiej i podlaskiej, będącej podstawową warstwą społeczną tej części Polski, licznie tu przez setki lat zamieszkującą, kształtującą w sposób charakterystyczny stosunki społeczne i styl wiejskiej architektury tego regionu. W artykule zamykającym tom drugi periodyku, a traktującym o dawnej roli szlachty mazowieckiej i podlaskiej oraz dworu jako pewnego stałego punktu odniesienia, autorka napisała: „To dziedziczne przywiązanie i tradycja służby publicznej w polu i radzie, przekazywane z pokolenia na pokolenie, rola odgrywana nie tylko na Podlasiu, ale i w Rzeczypospolitej, wytworzyły niezwykle przywiązanie do Korczewa (szlacheckiego dworu — przyp. P.Ł.), niemal mistyczne, nie tylko u jego dziedziców. Uległa mu również miejscowa ludność, a nawet przejezdni, którzy jakiś czas tam przebywali” (U. Terlikowska, *Dwór w pamięci historycznej wśród ludności miejscowej w Korczewie*, [w:] *Kultura ludowa Mazowsza i Podlasia*, t. II, Warszawa 1997, s. 180). Należałoby życzyć twórcom *Kultury Ludowej Mazowsza i Podlasia*, by tę piękną maksymę, która znalazła się na kartach ich periodyku, stale wcielali w życie wydając kolejne tomy. W ten sposób, by stanowił on miejsce wymiany myśli, by słowem pisany kreował przywiązanie do idei i ludzi — niczym szlachecki dwór do ziemi, a wszystkich, którzy zetkną się z nim, poruszał bogactwem tematów. Tego życzyć wypada twórcom.